

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ МАЛОЛІТНІХ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ

В даній статті автором проаналізовано сучасний стан реалізації прав та законних інтересів малолітніх в Україні, а також надані пропозиції щодо шляхів удосконалення національної правової системи у сфері забезпечення захисту малолітніх серед інших груп населення.

Ключові слова: національне законодавство, малолітні, права та законні інтереси, захист, правове регулювання.

Постановка проблеми та її актуальність.

Актуальність правового регулювання прав та законних інтересів малолітніх в Україні зумовлена низкою взаємопов'язаних між собою чинників економічного, політичного, інформаційного, соціального, культурного характерів, які безпосередньо мають значний вплив на реалізацію прав та захист законних інтересів цієї групи населення. Практика застосування законодавства України у сфері реалізації прав та законних інтересів малолітніх свідчить про недосконалість його положень і відсутність систематизації та відповідності між міжнародними нормативно-правовими актами та актами національного законодавства.

Метою даної статті є зосередження уваги не тільки на адміністративній, територіальній, конституційній реформах, а й на аналізі причин, що спричиняють негативні наслідки в процесі реалізації малолітніми своїх прав та законних інтересів.

Усі викладені вище обставини спонукали відшукати шляхи удосконалення правової системи України у сфері забезпечення прав та законних інтересів малолітніх в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження та вирішення проблеми правового забезпечення прав та законних інтересів малолітніх в Україні проведено з урахуванням думок таких науковців: О. Ф. Скакун, С. Б. Гавриша, Ю. А. Вайцехівської, О. Ю. Шинкарьової, М. В. Чічань та інших.

Виклад основного матеріалу. Дбаючи про дітей, нація дбає про своє майбутнє. В умовах соціально-економічної кризи в Україні знизився

рівень життя більшої частини громадян. Дієздатні особи втратили можливість працевлаштуватися та вдосконалювати свої професійні навички, люди похилого віку позбавлені реальних, необхідних для нормального рівня проживання, матеріальних виплат тощо. Малолітні, як соціальна група, що завжди вирізнялася особливою вразливістю до негативних змін, що відбуваються в українському суспільстві, виявилася найбільш незахищеною і неготовою протистояти негативним виявам матеріального, психологічного та асоціального змісту.

Кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного та соціального розвитку.

Права дитини – це цілісна система обумовлених особливостями фізичного, психологічного, розумового розвитку дитини соціальних, економічних, культурних та інших можливостей.

Всі способи захисту, реалізації та нормативно-правового забезпечення прав та законних інтересів малолітніх в Україні застосовуються за допомогою відповідних засобів, а саме:

1. Закріплення переліку основних прав та законних інтересів малолітніх та способів їх захисту у низці міжнародних нормативно-правових актів та актах національного законодавства (Конвенція про права дитини, Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, Європейська конвенція про здійснення прав дітей, Конвенція про контакт з дітьми, Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми,

Всесвітня Декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей, Конституція України, Сімейний кодекс України, Цивільний кодекс України, Закон України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей», Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», Закон України «Про охорону дитинства» та інші);

2. Функціонування цілісної системи державних органів та їх посадових осіб у сфері захисту та відновлення порушених прав та законних інтересів малолітніх в Україні (Президент України, Кабінет Міністрів України, Уповноважений Президента України з прав дитини, органи судової влади, державні виконавці, органи опіки і піклування тощо);

3. «Вкорінення» в систему захисту прав та законних інтересів малолітніх інститутів соціальних виплат та соціальних допомог (державна допомога сім'ям з дітьми, допомога дітям-сиротам, допомога дітям, позбавлених батьківського піклування).

Вище перераховані заходи захисту свідчать про реальні спроби забезпечення нормального функціонування в сучасному українському суспільстві малолітніх.

Порушена проблема – суспільна, соціальна, політична, економічна, демографічна, яка займає одне з провідних місць серед інших, не менш важливих, складнощів, що відбуваються сьогодні.

Прогресивний розвиток суспільної думки щодо забезпечення прав та законних інтересів малолітніх в Україні спровокував необхідність правового регулювання відповідної сфери відносин.

Погоджуємося з думкою А. М. Шульги, яка зазначає, що правове регулювання – це державно-владна дія на суспільні відносини за допомогою всієї сукупності юридичних засобів. Цілі правового регулювання: упорядкування суспільних відносин, їх охорона, закріплення, розвиток (стимулювання розвитку) [4, с. 132-133].

Необхідність особливого правового регулювання захисту прав малолітніх та застосування до них запобіжних заходів вперше проголошено у Женевській декларації прав дитини 1924 р., потім підтверджено в Декларації прав дитини 1959 р. і закріплено у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (ст. 10),

Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (статті 23, 24), у Конвенції про права дитини 1989 р. (статті 1-41). Зростання інтересу до проблематики захисту та нормативного забезпечення прав та законних інтересів малолітніх в Україні зумовлено, в першу чергу, відсутністю відповідної нормативно-правової бази. Інтенсивність прийняття міжнародних нормативно-правових актів спонукало Верховну Раду України ратифікувати деякі з них. Так, 27 лютого 1991 року відбулася ратифікація в національне законодавство України Конвенції про права дитини. Однак, практика застосування Міжнародних конвенцій у сфері захисту прав та законних інтересів малолітніх показала, що Україна не готова повноцінно застосовувати і дотримуватися норм міжнародного законодавства. Різноманітні причини провокують настання негативних наслідків щодо прав та законних інтересів малолітніх, але найпоширенішою та досі не вирішеною проблемою є те, що законодавство України носить, переважно, декларативний, а не практичний характер, що стверджує про недосконалість правової системи України.

В підтвердження цього факту, порівняємо статистику порушень прав малолітніх у 2013 і 2014 роках. Так, констатуємо зазначені у щорічній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини факти, стає відомо, що стан додержання прав та законних інтересів дітей у 2014 році (порівняно з 2013 р.) покращився (значно зменшився відсоток порушень прав дітей (24,3 % у 2014 році проти 32,5 % у 2013 році) [5, с. 217], що свідчить про готовність та усвідомлення необхідності українського народу цінувати, охороняти «найбільший скарб» - підрастаюче покоління.

Разом з тим, на сьогоднішній день в українському законодавстві залишається ряд проблем, пов'язаних із гідним рівнем життя малолітніх, їх вихованням, навчанням, використанням економічних, культурних, соціальних та інших благ. Першим міжнародним документом, в якому ставилася проблема захисту прав малолітньої людини, була Женевська декларація 1923 р. Уперше в історії людства було сформульовано право дитини на допомогу, виховання, захист, тобто в різноманітних сферах життя. Декларація спрямована на створення умов, що забезпечують нормальний фізичний і психічний розвиток дитини. Однак цей документ мав лише декларативний характер, і тому реальний правовий за-

хист був можливий через створення норм національного права на основі прийняття державами-учасниками міжнародних договорів. 20 листопада 1959 р. Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй прийняла Декларацію прав дитини, що регулює положення дитини в сучасному суспільстві, основними принципами якої є те, що дитині, незалежно від кольору шкіри, мови, статі, віри, законом повинен бути забезпечений соціальний захист, надані умови та можливості, що дозволили б їй розвиватися фізично, розумово, морально, духовно та у соціальному відношенні здоровим і нормальним шляхом і в умовах свободи та гідності (у відповідності до Принципу 2.) [1]. 20 листопада 1989 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла та відкрила для підписання Конвенцію про права дитини, яка 27 лютого 1991 року була ратифікована Україною. Ратифікація Міжнародної конвенції про права дитини стала лише першим та, на даний час, єдиним кроком у систематизації законодавства при забезпеченні прав та законних інтересів малолітніх в Україні.

Лише у ХХ ст. основні положення Конвенції знайшли відображення національному законодавстві, а саме 7 березня 2001 р. був прийнятий Закон України «Про охорону дитинства», який визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, який існує з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток, встановлює основні засади державної політики у цій сфері. Стаття 2 цього Закону регламентує: «Завданням законодавства про охорону дитинства є розширення соціально-правових гарантій дітей, забезпечення фізичного, інтелектуального, культурного розвитку молодого покоління, створення соціально-економічних і правових інститутів з метою захисту прав та законних інтересів дитини в Україні» [3].

Незважаючи на пристосування національного законодавства до міжнародних доктринальних положень, на жаль, сьогодні спостерігається тенденція невідповідності діючого законодавства України у сфері захисту прав та законних інтересів малолітніх міжнародним стандартам, встановленим у нормах Конвенції про права дитини та інших актах міжнародного рівня.

Здійснивши аналіз стану законодавчого врегулювання суспільних відносин у сфері реалізації прав та захисту законних інтересів малоліт-

ніх в Україні, можемо зробити **висновки** про те, що:

1) законодавство України у сфері захисту та забезпечення прав та законних інтересів малолітніх в Україні носить, переважно, декларативний, а не практичний характер, що підтверджує недосконалість правової системи України;

2) значна сукупність нормативно-правових актів, які регулюють одну і ту ж сферу відносин – забезпечення прав та законних інтересів малолітніх в Україні, положення яких суперечать одне одному;

3) відсутність систематизації між відповідними актами законодавства тощо.

З метою вдосконалення механізму реалізації прав та законних інтересів малолітніх в Україні пропонуємо вжити такі заходи:

1) систематизувати діючу нормативно-правову базу в один спеціалізований кодифікований акт національного законодавства України, який носив би назву «Кодекс захисту прав малолітніх України» (КЗПМ України);

2) створити систему органів у сфері забезпечення прав та законних інтересів малолітніх в Україні, які б були підзвітні та підконтрольні лише одному органу державної влади – Кабінету Міністрів України;

3) запровадити джерела інформації друкованого, електронного, мовленнєвого характерів, через які малолітнім особам доноситиметься вся сукупність прав, якими вони володіють.

Всі вище перераховані заходи сприятимуть ефективній реалізації малолітніми прав та законних інтересів, а також уникненню їх порушень.

Література

1. Декларація прав ребенка: Принята резолюцией 1386 (XIV) Генеральной Ассамблеи ООН от 20.11.1959 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/childdec.shtml.

2. Конвенция о правах ребенка: Принята резолюцией 44/25 Генеральной Ассамблеи от 20.11.1989 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml.

3. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III (зі змін. і доп.) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.

4. Шульга А. М. Теория государства и права: пособие [для подготовки к государственному

(выпускному) экзамену] / А. М. Шульга. – Х., 2000. – С. 132-133.

5. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан

дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина України. – К.: Фенікс, 2015. – С. 217.

Ю. Н. Денисенко

Правовые основы реализации прав и законных интересов малолетних в Украине и пути их усовершенствования

В этой статье автором проанализировано современное состояние реализации прав и законных интересов малолетних в Украине, а также указаны предложения к путям усовершенствования национальной правовой системы у обеспечения защиты малолетних среди других групп населения.

Ключевые слова: национальное законодательство, малолетние, права и законные интересы, защита, правовое регулирование.

Y. Denysenko

Legal bases of rights and legal interests of juveniles in Ukraine and ways to improve them

In this article there is an attempt to analyze the current state of implementation of the rights and legitimate interests of minors in Ukraine, as well as suggestions given to ways to improve the national legal system in the protection of minors among other population groups.

Key words: national legislation, minors, the rights and legitimate interests, protection, legal regulation.